

דרום אפריקה: סקירה כלכלית. מרץ 2011

הוכן ע"י: אור פרל, נספח מסחרי, יוהנסבורג

מאפיינים עיקריים

דרום אפריקה היא אחת משלושים המדינות המתועשות בעולם והינה שוק מורכב ומעניין. השוק הדרום אפריקאי מגלם בתוכו הזדמנויות מהפכניות עבור היצואן הישראלי עם המוצר המתאים, המקורות הנדרשים ומחוייבות ארוכת טווח.

השוק הדרום אפריקאי הינו שוק חזק ומתוחכם הצומח באופן עקבי. המערכת הפיננסית ושוקי ההון המקומיים הם מהמתקדמים בעולם המסחר בשוק ההון, המדורג 17 בעולם. תעבורה ותשתיות תקשורת מתקדמות מסייעות למעבר סחורות יעיל למרכזי הערים בדרום אפריקה.

חברות דרום אפריקאיות מהוות שחקנים משמעותיים בשווקים שונים החל משוק המשקאות, שוק הנייר וכלה בשוק התקשורת.

המונדיאל אשר התקיים בדרום אפריקה נתן למדינה דחיפה משמעותית, לימים נוכל להבין את גודל ההשפעה של המונדיאל על כלכלת דרום אפריקה.

דרום אפריקה היא שילוב של עולם ראשון בעל כלכלה איתנה ועמידה לצד עולם שלישי מהדלים בעולם. משטר האפרטהייד הותיר מרמור ותסכול בקרב האוכלוסיה השחורה אשר כ-50% ממנה מתחת לקו העוני. נתוני האבטלה במדינה האפריקאית עומדים על כ-24%.

תשתיות מסויימות במדינה לא עונות באופן הולם על צרכי הביקוש המקומי כדוגמת תשתית החשמל ובכך מאטות את צמיחת הכלכלה.

כמנהיגת היבשת, דרום אפריקה מהווה קרש קפיצה לשווקים השונים באפריקה ומאפשרת גישה נוחה ליבשת.

מאפיינים כלכליים עיקריים בשנת 2010 (דולר אמריקאי):

הוצאה ציבורית: 126.2 מיליארד	אוכלוסיה: 49 מיליון
חוב ציבורי: 32% מהתמ"ג	תמ"ג: 354.4 מיליארד (שער חליפין רשמי)
השקעות: 19.9% מהתמ"ג	תמ"ג לנפש 10,700 (במונחי כוח קניה)
צמיחה: 3%	יבוא: 77.04 מיליארד
אינפלציה: 4.5%	יצוא: 76.86 מיליארד

סביבה פוליטית

ההשפעה הפוליטית על הפעילות העסקית בדרום אפריקה הינה משמעותית ביחס למדינות מתוקנות בעיקר בשל הצורך להבין את הקשרים הפוליטיים בקרב מקבלי ההחלטות.

מחד, העובדה כי ישנה מפלגה אחת השולטת בדרום אפריקה מאז נפילתו של משטר האפרטהייד, מספקת יציבות הנחוצה לתהליך צמיחתה של המדינה, מאידך תהליך קבלת ההחלטות מסואב ואיטי ולעתים נתון לשיקולים זרים ולשחיתות.

מדיניות ותחזית כלכלית

המדיניות הכלכלית בדרום אפריקה מאופיינת בשמרנות ופרגמטיות בד בבד, המדיניות מתמקדת בעמידה ביעד האינפלציה, הגדלת התקציב והפחתת שיעור האזרחים הנמצאים מתחת לקו העוני. אחת ממטרותיה העיקריות היא מאבק והפלייה הגזעית הקיימת.

דרום אפריקה היא אחת המדינות שסבלו מאד מהמשבר הכלכלי שפקד אותה במהלך שנת 2009 ובתחילתה של 2010. ההתאוששות אטית ומלווה במאמצים של הבנק המרכזי לעורר את הפעילות העסקית באמצעות הפחתת הריבית, זו הפעם החמישית בשנת 2010 לרמה של 9.5%, שיא של כל הזמנים.

כלכלתה של דרום אפריקה צמחה ב-3% בשנת 2010 וצמיחה בהיקף דומה, או מעט גבוה יותר בשנת 2011. הסקטורים העיקריים שיובילו את הצמיחה הם האנרגיה, מים ותקשורת.

סקטורים מעניינים:

אגרו-טכנולוגיה

דרום אפריקה מספקת מגוון אפשרויות לחברות ישראליות, החל בתחום של יבולי החורף והקיץ וכלה בתחום הצאן והבקר באזוריה הצחיחים והרחבים יותר של דרום אפריקה.

תעשיית התבואה היא אחת התעשיות העיקריות בדרום אפריקה (33% מכלל התוצרת החקלאית במדינה). דרום אפריקה הינה היצרנית העיקרית של תירס בקהילת הפיתוח של אפריקה הדרומית (SADC). דרום אפריקה היא אחת מחמשת היצואניות הגדולות בעולם של אבוקדו, אננס, מנדרינות, שזיפים, אגסים ואף מוצרי יען.

עיבוד הקרקע מהווה 8% מכלל היצוא של דרום אפריקה. הייצוא העיקרי של דרום אפריקה הוא יין, פרי הדר, סוכר, ענבים, תירס, מיצי פירות, צמר ומגוון פירות נשירים כדוגמת התפוח, האגס, האפרסק והמשמש.

אנרגיה

בשל העובדה כי ישנו מחסור חריף בתשתיות חדשות וביקוש גואה, נכנסה דרום אפריקה למשבר אנרגיה קשה בשנים 2007-2008. ממשלת דרום אפריקה פועלת באופן נמרץ למנוע את הישנותן של הפסקות החשמל על ידי בניית תשתיות חדשות, ארבע תחנות כוח הפועלות על ידי פחם, תחנות כוח גרעיניות ותחנות כוח הפועלות על ידי אנרגיה מתחדשת (באמצעות אנרגיית רוח ושמשי). על מנת לממן את השקעות ההון המשמעותיות הוחלט על העלאה הדרגתית בתעריפי האנרגיה: 34% בשנת 2008, 25.8% בשנת 2009 - 25.8% בשנת 2010. עליות מחירים נוספות צפויות להתרחש בשנים 2011-2012, עד כדי 300% מהמחירים בשנת 2007.

ישנו תהליך של קידום יוזמות להתקנה מאסיבית של דודי שמש ועידוד שיטות ליעילות אנרגטית. חשוב לציין כאמור כי התהליכים הללו איטיים והטמעתם אורכת זמן רב מכפי שנצפה. תהליך זה גורם לחברות בדרום אפריקה לאמץ שיטות המייעלות את ההוצאה על חשמל כדוגמת מקורות אנרגיה מתחדשים. יש לציין כי, 250 חברות בדרום אפריקה צורכות 80% מכלל האנרגיה המיוצרת!

תעשיית המכרות

דרום אפריקה נהנית משפע של מחצבים ואוצרות טבע, כ-90% מכלל מתכות הפלטינום בעולם מופק בה, כ-80% מיסוד המנגן (manganese), כ-73% מן הכרום, כ-45% מיסוד הוונדיום וכ-41% מהזהב בעולם.

דרום אפריקה היא יצואנית חשובה של מתכות, יהלומים ופחם, תעשיית הכרייה בדרום אפריקה מהווה תפקיד חשוב ואף קריטי לצמיחתה של דרום אפריקה, בעקבות המשבר הכלכלי שפרץ בסוף 2008 מחירי הסחורות צנחו והעמידו את תעשיית הכרייה בפני קשיים עמוקים.

השחקנים הראשיים בתעשייה זו הינם קבוצת Anglo American – על שלל חברותיה, חברת הכרייה המובילה בעולם, BHP Billiton, חברות מקומיות כגון Exxaro, Xtrata, Sasol ועוד

חשמל ומים חשובים ביותר לכל תהליך הכרייה וישנן הזדמנויות רבות לחברות אשר מספקות פתרונות של הפחתת עלויות חשמל ומים בתהליכים אלו.

ציוד רפואי

בזמן כתיבת סקירה זו טרם הוצגה רגולציה בכל נושא ההפצה והשימוש במכשור רפואי בדרום אפריקה, ישנם מאמצים לביצוע רגולציה ואלה יישאו פרי בשנים 2011-2012.

ההוצאה על שירותים רפואיים בדרום אפריקה עומדת על כ-16 מיליארד דולר בשנה אשר מתוכם כ-60% לבתי החולים הפרטיים וכ-40% לבתי החולים הציבוריים. ישנן שלוש רשתות רפואיות עיקריות בשוק הפרטי: Netcare, Life Health Care, Medi-Clinic. בנוסף, קבוצה גדולה של בתי חולים עצמאיים איחדה את תהליכי הרכש שלה.

השוק הקמעונאי

חדירה לשוק המקומי הינה משימה מורכבת, ישנם מספר שחקנים גדולים המנהלים שוק זה וכללי המשחק מאד ברורים, כל ספק חייב ברשת הפצה וניהול מלאי משלו ובנוסף כל ספק אחראי על זמינות סידור הסחורה במדפי הסניפים השונים. נושאי השיווק והמכירה באחריותו הבלעדית של הספק.

לפיכך, חברה המעוניינת לחדור לשוק זה נתקלת בחסמי כניסה קשים ועל כן הדרך היעילה ביותר היא שיתוף פעולה עם מפיצים מקומיים אשר מכירים את חוקי המשחק ואשר יש להם התשתיות המתאימות בהיבט השיווק וההפצה. שת"פ עם ספק מקומי בעל דירוג BEE (דירוג הקשור באפליה המתקנת) המוצהר כספק רשום עוזרת לקדם את הנושא.

ביטחון

ניהולה של הפשיעה המקומית הפכה אתגר קשה עבור הממשלה הדרום אפריקאית. לפיכך הביקוש לציוד ולטכנולוגיות ביטחון הוא די קשיח ובלתי נגמר. הצורך העיקרי הוא בציוד מעקב, גדרות חשמליות וחכמות, ציוד היקפי ובקרת גישה.

תקשורת

סקטור זה הינו בצמיחה מרשימה, המונופול של המפעיל הפנים ארצי, Telkom, בבעלותה החלקית של המדינה חדל מלהתקיים כאשר חברת Neotel הפכה למפעילה השנייה אשר הורשתה לספק את כלל שירותי הטלפון עם נידות מלאה. נתח השוק של Neotel גדל באופן מתון מכפי שצפו מנהליה של החברה בעקבות תהליך הקמת תשתיות איטי. Neotel תתחיל לפרוס סיבים אופטיים באזורי מגורים במהלך 2010 וכך תוכל לספק שירותים רבים יותר ולהתייצב מחדש.

ישנם ארבעה מפעילי סלולר עיקריים: Vodacom MTN, CellC ומפעיל וירטואלי Virgin Mobile. חברות אלו מספקות מכשירים סלולריים, גישה לאינטרנט ושירותי דור שלישי אשר האיכוו את השימוש בשירותי האינטרנט. הבעיה של רוחב הפס הנמוך, אשר מגביל את צמיחתן של החברות הללו, תיפתר כנראה בקרוב כאשר תהליכי פריסה של כבלים תת ימיים מהאוקיינוס ההודי בוצעו ביולי 2010 ופריסה נוספת מהאוקיינוס האטלנטי במהלך 2011. בנוסף, צפויה כניסה של מפעיל סלולרי חמישי.

מים

גישה לשירותי סניטציה ומים הינה אתגר מרכזי עבור ממשלת דרום אפריקה, בעוד מיליוני תושבים חיים ללא אספקה שוטפת של מים ושירותי תברואה עד עצם יום זה.

שירותי תברואה ומים מחולקים לשלוש שכבות:

1. משרד המים הממשלתי האחראי על עיצוב המדיניות.
2. 15 תאגידי מים אזוריים האחראים להוציא לפועל את מדיניות הממשלה, בנוסף לוקחות חלק בניהול מי שפכים של מפעלים וניהול תשתית המים במדינה.
3. עיריות אשר אחראיות על שירותים קמעונאיים ואשר בבעלותן חלק מתשתיות אספקת המים.

בנקים, מפעלים פרטיים, האיגוד המקצועי (WISA), הוועדה לחקר המים וארגונים לא ממשלתיים, גם לוקחים חלק חשוב בסקטור זה.

אחריות חלוקת המים נפרשת על עיריות וארגונים קהילתיים באזורים כפריים. הממשלה המקומית אחראית על הפעלת מערכת הסכרים והפעלת תשתיות המים.

בסך הכל, ישנן 169 רשויות הנותנות שרות בתחום זה. הנושאים העיקריים שעל רשויות אלו לתת את דעתן בשנים הקרובות הם זיהום המים הנוצר על ידי השפכים החומציים במכרות ישנים ובכאלה הפועלים כיום, טיוב הטיפול במתקני מים עירוניים והתפלת מים.

שער ליבשת אפריקה:

דרום אפריקה הינה השחקנית המשמעותית ביותר ביבשת ומתפקדת כערוץ הפצה ראשי למדינות היבשת (ובאופן כמעט בלעדי לדרומה של היבשת). בעקבות מיקומה הגיאוגרפי, חברות דרום אפריקאיות נוטלות תפקיד מרכזי בעולם העסקים ביבשת אפריקה, ממשלות וחברות עסקיות בכל רחבי אפריקה פונות לדרום אפריקה לקבלת פתרונות טכנולוגיים כאוטוריטה בנושא זה, מרבית היבוא של מדינות אפריקה כגון: בוצאנה, זימבבווה, נמיביה ומוזמביק מגיע מדרום אפריקה ומכאן ששת"פ עם חברות דרום אפריקאיות עשוי להוות פתיחת דלת למרבית היבשת.

המפעילים הסולריים במדינה חודרים לשווקי אפריקה ולמזרח התיכון. דרום אפריקה מארחת את האירועים והכנסים החשובים ביותר כדוגמת אפריקה קום בתחום הטלקום.

החברות המובילות בדרום אפריקה (ביצועים במיליוני ראנדים)

Ranked by turnover	Company	Turnover	Net profit	Ranked by turnover	Company	Turnover	Net profit
1	BHP Billiton Plc	470 431,2	129 913,8	11	Imperial Holdings	68 383	1 480
1		278 038,2	94 291,4	8		66 214	2 464
2	SABMiller Plc	174 491,5	17 726,2	12	ABSA Group	67 446	25 953
3		135 460,1	13 611,5	14		49 819	8 087
3	Anglo American Plc	174 214,8	36 511,9	13	Telkom	56 285	9 228
2		232 901,4	39 654,9	11		51 619	9 683
4	Sasol	129 943	24 840	14	Nedbank	50 262	6 715
4		98 127	17 716	20		37 206	6 061
5	Sanlam	116 910	-11 387	15	Barloworld	48 730	1 565
6		83 686	-30 815	13		50 259	2 277
6	The Bidvest Group	110 477,6	3 191,3	16	Shoprite Holdings	47 651,5	1 586,5
5		95 655,5	2 828,2	19		38 949,8	1 038,1
7	Standard Bank Group	90 423	12 139	17	Sappi	47 282,3	2 733,9
7		69 262	10 717	22		36 579,3	937,9
8	Old Mutual Plc	76 246,6	-37 753,4	18	Anglo Platinum	46 961	14 547
9		65 458,3	-95 305,6	16		39 355,7	12 583,3
9	MTN Group	73 145	13 412	19	Pick 'n Pay Stores	45 380,7	949
12		51 595	11 220	17		39 337,1	854,3
10	FirstRand	70 128	11 226	20	Pick 'n Pay Holdings	45 380,7	532,8
10		63 021	12 883	18		39 337,1	536,3

:2009
 :2008

לעשות עסקים בדרום אפריקה

אפליה מתקנת (Broad Based Black Economic Empowerment)

דרום אפריקה של אחרי האפרטהייד שמה דגש על אפליה מתקנת על-מנת לפצות על עשרות שנים של נחיתות כלכלית ממנה סבלה האוכלוסייה השחורה. חברות אשר מעוניינות לעשות עסקים עם יישויות עסקיות שונות מתבקשות לקיים מספר כללים של אפליה מתקנת ומקבלות דירוג בין 8-1 כאשר 8 זה הנמוך ביותר ו-1 הגבוה ביותר (BEE rating). כללים אלו כוללים בין היתר בעלות של שחורים על עסקים, כמות מינימאלית בדרגים ניהוליים שונים בארגון, פיתוח מיומנויות ותמיכה באוכלוסיות חלשות. לדוגמא, חברת החשמל המקומית, Eskom, לא תפעל עסקית מול ארגון בעל דירוג הנמוך מ-4.

מסחר, השקעות ומימון

הסוכנות לביטוח אשראי הישראלית, אשרא, ממקמת את דרום אפריקה בקבוצת הדירוג השלישית. תוכניות אשרא זמינות לייצואן הישראלי לדרום אפריקה. תאגידי השייכים למדינה מממנים פרויקטים רבים באמצעות ערבויות של חברות לביטוח אשראי של ממשלות זרות.

גופי מימון ופרייקטים לפיתוח:

1. Industrial Development Corporation - גוף זה מספק מימון ליזמים ולעסקים מתחילים בשווקים תחרותיים. גוף זה לרוב יבצע EXIT בשלב מאוחר של הפרוייקט. www.idc.co.za
2. Development Bank of Southern Africa - בנק זה מרחיב את הגישה למקורות מימון ומביא להטמעת פתרונות פיתוח ברי קיימא. www.dbsa.co.za
3. Central Energy Fund - גוף זה עוסק בחיפוש אחר מקורות אנרגיה אשר יידעו לתת פיתרון לעליית הביקושים המתמדת, כגון נפט, גז, תחנות כוח, אנרגיה סולארית, ביו-דלקים ועוד. גוף זה אף מנהל ומפתח את נכסי הנפט והגז בבעלותה של המדינה. www.cef.co.za
4. Land Bank - גוף זה מספק מימון לחקלאות בדרום אפריקה, הבנק מספק פתרונות מימון המותאם לצרכי הלקוח, בימים אלו הבנק מתמודד עם קשיים פיננסיים בעצמו. www.landbank.co.za

טכנולוגיות חדשות

דרישתה של דרום אפריקה לטכנולוגיות בתחומים שונים כגון: מים, טלקום, אבטחה ועוד מספקים ליצואן הישראלי את ההזדמנות לחדור לשוק זה. יש לזכור כי הלקוח הדרום אפריקאי יעדיף טכנולוגיה אשר הוכיחה את היתכנותה על פני טכנולוגיה מהפכנית וחדשה. בשל מחסור במהנדסים וטכנאים, חוששים לקוחות דרום אפריקאים לקנות ציוד שאין לו תמיכה מקומית. על כן, יש לכלול פתרון לנושא כחלק מההצעה ללקוח.

ערוצי תקשורת

באופן כללי, הדרום אפריקאים לא סומכים על הדוא"ל ככלי כערוץ תקשורת מהימן, לפיכך שליחת דוא"ל אינו מספיק, יש להתקשר ולנצל את ערוצי התקשורת המשלימים.

טיפ למודיעין עסקי

דרום אפריקה היא אחת המדינות המאוגדות ביותר בעולם. לרובן המכריע של התעשיות יש אגודה תעשייתית, בחיפוש אינטרנטי ניתן למצוא מידע על איגודים אלו לפי סוגי תעשיות והלה עשוי לשמש כלי יעיל להשגת מידע עבור היצואן.

יחסי המסחר בין דרום אפריקה לישראל

הסחר הביטראליים הגיע ל-1.263 מיליארד דולר בשנת 2010. זו עליה של 35% לעומת הסחר הביטראלי שעמד על 938 מיליון דולר. היקף היצוא מישראל עמד על 412 מיליארד דולר – עליה של 60% לעומת 2009! ואילו היבוא מדרום אפריקה לישראל עמד על 851 מיליון דולר – עליה של 25%.

תחומי הייצוא העיקריים לדרום אפריקה הם יהלומים (38%), מיכון ואלקטרוניקה (19%) ומוצרים כימיים (18%). תחומי הייבוא העיקריים מדרום אפריקה הם יהלומים גולמיים (49%), פחם (38%) ותכשירי מזון מעובדים (3%).

חשוב לציין כי על אף שהיקף הייבוא מדרום אפריקה לישראל גדול יותר מפי שניים מאשר הייצוא מישראל לדרום אפריקה, הייצוא הישראלי לדרום אפריקה מאד מגוון וכולל בין היתר טכנולוגיות לחקלאות וציוד, טלקום, מכשור רפואי, תוכנה ועוד, בעוד הייבוא מדרום אפריקה כולל שלוש סחורות עיקריות: פחם, יהלומים ומתכות. בעקבות שינויי מדיניות ומציאת מקורות גז בישראל, יפחת ייבוא הפחם באופן משמעותי בשנים הקרובות.